

Марочкін Іван Єгорович,

кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ В СУДАХ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Відповідно до статей 2, 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» завданням суду є забезпечення кожному права на справедливий суд при здійсненні правосуддя на засадах верховенства права. Судова система забезпечує *доступність правосуддя* для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією та законами України [9]. Проблематика доступності правосуддя є достатньо вивченою у російській (В. В. Ярков, І. А. Приходько, В. М. Лебедев, М. С. Шакарян) і вітчизняній (Н. Ю. Сакара, В. В. Комаров, В. В. Городовенко, Л. М. Москвич) науковій юридичній літературі. Європейський суд з прав людини трактує доступ до правосуддя як одне з фундаментальних прав людини і громадянина, яке впливає із змісту права на справедливий, незалежний і безсторонній суд, утворений на підставі закону [2, с. 538].

Одним із найважливіших складників доступності правосуддя є його *фінансовий елемент*. У науковій юридичній літературі, у практиці Європейського суду з прав людини постійно підкреслюється, що право особи на доступ до суду не може бути обтяжено надмірними фізичними або правовими перешкодами, а особам, малозабезпеченим за наявними у державі стандартами, має бути надана безкоштовна правова допомога при зверненні до суду. Слід наголосити, що судова реформа 2010 року внесла суттєві корективи у вирішення цього питання. З одно-

го боку, не можна не привітати ухвалення і набуття чинності Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. [4], яким передбачено створення розгалуженої мережі центрів правової допомоги і низку гарантій щодо надання різних видів правової допомоги (у тому числі й допомоги у складанні судових процесуальних документів) особам, які за законодавством мають право на відповідні пільги (малозабезпечені, інваліди, ветерани, біженці та ін.). З іншого боку, Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. підвищив ставки збору, який справляється при поданні позовної заяви до суду [8]. У господарських судах це підвищення було особливо відчутне. Так, при поданні позовної заяви майнового характеру позивач має сплатити 2% ціни позову, але не менше 1,5 розміру мінімальної заробітної плати і не більше її 60 розмірів. Враховуючи розмір мінімальної заробітної плати у 2013 р. (1147 грн на 01.01.2013 р.) позивач має сплатити до суду *1720 грн!!* судового збору. Враховуючи загальний рівень життя в Україні ця сума є досить суттєвою, навіть беручи до уваги специфіку юрисдикції господарських судів, де вирішують свої спори переважно суб'єкти господарювання. Отже, проблема фінансової доступності господарського судочинства сьогодні є вельми актуальною.

Важливим складником забезпечення доступності правосуддя є *застосування відео-*

конференції у судочинстві. Ця технологія дозволяє забезпечити присутність у залі судового засідання свідка, експерта або будь-якого учасника судового провадження, який перебуває в іншій місцевості, за допомогою спеціального відеозв'язку. У світовій практиці відеоконференція є дуже поширеною практикою. Так, у Російській Федерації суди загальної юрисдикції застосовують її з 2000 р. (переважно для зв'язку судів з установами пенітенціарної системи і при провадженні в касаційній інстанції).

У вітчизняній судовій системі відеоконференція уперше була запроваджена у 2011 р. змінами до КПК України 1960 року. КПК України 2012 року також передбачає можливість застосування цієї технології як на досудовому розслідуванні, так і в судових стадіях кримінального провадження. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» від 04.07.2012 р. передбачена можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції у цивільному, господарському й адміністративному судочинстві [5]. Варто позитивно оцінити зазначені зміни до процесуального законодавства, оскільки вони спрямовані на спрощення доступу громадян до суду й сприяють підвищенню оперативності судочинства.

Іншим напрямом забезпечення доступності правосуддя є *запровадження можливості подання сторонами у справі документів до суду через Інтернет, застосування електронних документів*. Сучасний рівень розвитку інформаційних технологій дозволяє забезпечити подання до суду в електронному вигляді не лише позовних заяв і скарг, а й супутніх документів, що містять інформацію в обґрунтування вимог заявника. Окрім того, Україна входить до першої десятки країн Європи за кількістю Інтернет-користувачів — доступ до всесвітньої павутини мають до 15 млн українців, що становить 33% населення країни [3].

Можна посперечатися на російський досвід застосування сучасних технологій у судочинстві. З 01.01.2011 р. стало можливим звернення до арбітражних судів РФ через Ін-

тернет. У липні 2010 р. були внесені зміни до Арбітражного процесуального кодексу РФ, які дозволяють особам, які беруть участь у справі, надавати до арбітражного суду документи в електронному вигляді, заповнювати форми документів, розміщені на офіційному сайті арбітражного суду в мережі Інтернет, у порядку, встановленому Вищим арбітражним судом РФ. Для забезпечення подання документів в арбітражні суди розроблено спеціальне програмне забезпечення, встановлено спеціальний зв'язок між арбітражними судами країни. Особа, яка має бажання подати документи в суд через Інтернет, реєструється у системі подачі документів «Електронний страж» і створює свій обліковий запис, або «особистий кабінет». Арбітражним процесуальним кодексом РФ встановлені вимоги до документів, які подаються до суду в електронному вигляді. Вони мають бути відсканованими і завантаженими у систему «Електронний страж», яка дозволяє отримувати інформацію про всі стадії проходження справи в арбітражному суді, включаючи можливість ознайомлення із судовим рішенням [1]. Російські експерти схвально оцінюють досвід роботи цієї системи, яка економить час і кошти як позивачів, так і співробітників суду.

Варто відзначити наявність загальних нормативних передумов для впровадження електронного документообігу у вітчизняних судах. Так, відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. юридична сила електронного документа і його допустимість як доказу не може бути заперечена виключно через те, що він має електронну форму (ст. 8) [7]. Однак на практиці такі документи не визнаються доказами, оскільки відсутнє пряме посилання на це у процесуальному законодавстві. Окрім того, Закон України «Про електронний цифровий підпис» передбачає засвідчення електронних документів не особисто, а за допомогою електронного підпису в установленому законом порядку, що є необхідною умовою ведення електронного документообігу [6].

В Україні електронний документообіг не

набув широкого застосування через прогалини процесуального законодавства. В офіційному роз'ясненні з цього питання Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ наголосив, що чинне законодавство *не передбачає можливості подачі заяв і документів до суду в електронній формі*. ВСС підкреслив, що процесуальні рішення у кримінальних та цивільних справах ухвалюються судом за результатами розгляду поданих фізичними і юридичними особами касаційних скарг, що надійшли до суду в письмовому вигляді відповідно до норм цивільного процесуального та кримінально-процесуального законодавства [11].

Отже, на сьогодні існує нагальна потреба у доповненні чинного процесуального законодавства, зокрема ГПК України, положенням щодо можливості подання певних процесуальних документів до суду із застосуванням новітніх технологій. Водночас, варто досить обережно підходити до даного питання, дотримуючись розумного балансу між використанням сучасних технічних засобів у судочин-

стві і такими важливими засадами судочинства, як безпосередність судового розгляду, з'ясування об'єктивної істини у справі та забезпечення права особи постати перед судом для вирішення питання про її суб'єктивні права та обов'язки, які є складниками загальновищого стандарту належного судочинства. Слід визнати, що сьогодні країна у цілому та судова система зокрема ще не готові до повного переведення судового провадження у технологічну реальність, до підміни реального судочинства віртуальним.

На завершення підкреслимо, що забезпечення доступності правосуддя у судах загальної юрисдикції — важливе завдання, від виконання якого безпосередньо залежить стан реалізації прав і основоположних свобод людини і громадянина в державі. Зокрема, XI черговий з'їзд суддів наголосив на необхідності вжиття заходів щодо поліпшення правових знань громадян про судові процедури, функціонування судової системи та порядок захисту їх прав і законних інтересів, що сприятиме підвищенню рівня доступності правосуддя [10].

Список використаних джерел

1. Высший арбитражный суд РФ : офиц. веб-сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.arbitr.ru/vas/>.
2. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: Судебная практика с 1960 по 2002 гг. — СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. — 1072 с.
3. Інтернет в Україні : Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%D0%BD%D1%96>.
4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 51. — Ст. 2009.
5. Офіційний вісник України. — 2012. — № 62. — Ст. 2506.
6. Про електронний цифровий підпис : Закон України № 852-IV від 22.05.2003 р. // Офіційний вісник України. — 2003. — № 25. — Ст. 1175.
7. Офіційний вісник України. — 2003. — № 25. — Ст. 1174.
8. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — № 59. — Ст. 2349.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. // Офіційний вісник України. — 2010. — № 55 (1). — Ст. 1900.
10. Рішення XI чергового з'їзду суддів України від 22 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/032EE0C9460DFCD4C2257B1E0026DF1A?opendocument>.
11. Роз'яснення щодо касаційних скарг, надісланих до суду електронною поштою [Електронний ресурс] / Офіційний Інтернет-сайт ВСС. — Режим доступу : <http://vss.in.ua/news/11-03-27.html>.